

Bachelorscriptie

Opkomend nationalisme in de Noord-Nederlandse opiniepers ten tijde van de
Belgische Opstand

Kaj Galema

S1010646

Scriptiebegeleider: Lidewij Nissen

Woordenaantal: 9815

Radboud Universiteit Nijmegen, 15-01-2025

Inhoud

Inleiding	3
Geschiedschrijving over de Belgische Opstand en de natievorming	3
Hoofdstuk 1: Opiniepers en natiegevoelens in Nederland	9
De opkomst van de Zuidelijke opiniepers	9
De opkomende Noordelijke opiniepers	11
Opkomende natiegevoelens	12
Conclusie	15
Hoofdstuk 2: Nationalisme in <i>Nederlandsche Gedachten</i>	16
G. Groen van Prinsterer (1801-1876)	16
Nederlandsche Gedachten pré revolutie	18
Nederlandsche Gedachten na de Julirevolutie	20
Conclusie	22
Hoofdstuk 3: Hollandse natiegevoelens in <i>De Noordstar</i>	23
De redactie en haar Amsterdamse geest	23
Voor de Belgische Opstand	24
De Noordstar na 25 augustus 1830: Scheiding als enige optie	26
Conclusie	28
Conclusie	30
Literatuurlijst	33
Primaire Bronnen	33
Secundaire Literatuur	33

Nationalisme in de Hollandse opiniepers (1829-1831)

Het opkomende Klein-Nederlands nationalisme in de opiniebladen *De Noordstar* en *Nederlandsche Gedachten*.

Inleiding

Na het verslaan van Napoleon door de Alliantie bij Waterloo werd het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden gevormd uit de huidige staten Nederland, België en Luxemburg als sterke bufferstaat in het noordoosten van Frankrijk. De uit London teruggekeerde Willem Frederik besteedde de troon als Willem I en werd zo de eerste en tevens laatste koning van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Willem I kreeg de lastige taak om het protestantse, Duits-georiënteerde Noorden te verenigen met het katholieke Frans-georiënteerde Zuiden.

Het Zuiden kwam vijftien jaar later in opstand, wat resulteerde in zijn afscheiding. De Noord-Nederlandse pers volgde de ontwikkelingen in het Zuiden nauwgezet. Zo becommentarieerden onder andere de politieke bladen *De Noordstar* en *Nederlandsche Gedachten* de gebeurtenissen in het Zuiden en analyseerden de implicaties ervan voor het Noorden.

Geschiedschrijving over de Belgische Opstand en de natievorming

De geschiedschrijving over de Belgische Opstand begon, kort na de Opstand, al in de negentiende eeuw bij Hendrik Conscience (1812-1883) die de vereniging als een aantrekkelijk, maar volkomen kansloos idee zag. Het Noorden en Zuiden hadden, volgens Conscience, andere opvattingen en zeden ontwikkeld in de eeuwen dat de gebieden los van elkaar werden bestuurd. Zo werd het Noorden protestants, terwijl het Zuiden katholiek bleef. Vijftig jaar later wees Henri Pirenne (1862-1935) in zijn *Histoire de Belgique* (1899) wederom op het verschil van godsdienst dat gepaard ging met een verschil in opvattingen en zeden.¹ De Belgische Revolutie moest het laatste stuk in zijn Belgische onafhankelijkheidspuzzel worden. Het opkomende nationalisme en de vorming van natiestaten over heel Europa droegen bij aan de geschiedschrijving in dienst van de natiestaat. Historici schreven een geschiedenis van het Belgische volk als eeuwig onderdrukt, maar altijd rebellerend, tot nu eindelijk de eigen vrije Belgische staat was gevormd.²

¹ P. Rietbergen, T. Verschaffel, *Broedertwist. België en Nederland en de erfenis van 1830* ('s-Hertogenbosch 2005) 84-85.

² E. Witte, 'Natievorming onder Willem I. Een blik op de historiografie', *WT. Tijdschrift over de geschiedenis van de Vlaamse beweging* 69:2 (2010)147-171, aldaar 150-152.

De Noord-Nederlandse historici omschreven de vereniging eveneens kansloos vanaf het begin. Twee verschillende volkeren konden, volgens hen, niet in één staat worden gedwongen. Deze gedachte ontstond al in 1847 bij de liberaal Gerrit de Klerck, toen hij in twee lange artikelen in *De Gids* uiteenzette waarom het Koninkrijk bij de oprichting in 1815 al gedoemd was om te mislukken. Deze rode draad was ook later nog te zien bij het schrijven van de vaderlandse geschiedenis door hoogleraar P.J. Blok in *Geschiedenis van het Nederlandse Volk* (1892-1908) en bij het toonaangevende werk *De Afscheiding van België* (1936) van H.T. Colenbrander (1871-1945).³ Tot de jaren 70 van de vorige eeuw was de bovengenoemde denkwijze dominant.⁴

In de eerste decennia van de twintigste eeuw ontstond er vanuit een door het fin-de-siècle gekleurde romantiek een alternatieve gedachte, een ‘Groot-Nederlandse’ gedachte. Deze stroming, onlosmakelijk verbonden met de twee historici P. Geyl (1871-1966) en F.C. Gerretson (1884-1958), zag 1815 als het reddingsjaar van de ‘Nederlandse stam’.⁵ Daarmee werd bedoeld op de verbondenheid in taal en nationaal gevoel, afkomstig uit de Bourgondische periode toen het zijn politieke en culturele hoogtepunt had bereikt. Eeuwenlange buitenlandse overheersing had hier afbreuk aan gedaan. De opstand in 1830 was in hun ogen dan ook het rampjaar. De Vlaamse historicus Arnoldus Smits (1914-2005), geïnspireerd en begeleid door Geyl, schreef een vierdelige boekenreeks over de scheiding van Nederland en België, waarin de Groot-Nederlandse gedachte nog springlevend was. Het derde en voor deze scriptie meest relevante deel ging over de bespelers van de publieke opinie in het Verenigd Koninkrijk, waarin Smits uitvoerig G. Groen van Prinsterer en zijn blad *Nederlandsche Gedachten* besprak. Smits betoogde dat Groen een Groot-Nederlander was, die na het uitbreken van de opstand uit angst voor de Franse revolutionaire geest België afstootte.⁶

De Groot-Nederlandse stroming paste in zekere zin bij de opkomst van de flamingantische beweging ook aan het begin van de twintigste eeuw, die de verbinding met hun taalgenoten zochten. De Vlamingen voelden zich minder verbonden met België en in het bijzonder met hun Franstalige landgenoten. Hoezeer de Vlamingen zich afkeerden van de Belgische Revolutie, hoe meer de Walen zich het toe-eigenden. Zij zagen de Revolutie als een Frans-Waalse gebeurtenis. De Waalse academici, waaronder Maurice Bologne met zijn *De*

³ Rietbergen e.a., *Broedertwist*, 78-83.

⁴ Witte, ‘Natievorming onder Willem I’, 152-153.

⁵ Rietbergen e.a., *Broedertwist*, 83.

⁶ A. Smits, *1830 Scheuring in de Nederlanden Deel III: Hoofdrospelers, medespelers en bespelers van de publieke opinie in de Nederlanden* (Kortrijk; Geule 1999).

proletarische opstand van 1830 in België (1929), stonden in een socialistische traditie en schreven de Belgische Opstand, dan ook toe aan opstandige fabrieksarbeiders.⁷ De arbeiders kwamen in opstand tegen de slechte omstandigheden voortgekomen uit een crisis, die heel Europa trof. De burgerij sloot later geïnspireerd aan bij de arbeiders om zo de totstandkoming van een onafhankelijk België te realiseren.

Vanaf 1980 werd er naar natievorming, ook die in Nederland en België, vanuit een ander licht gekeken. Naties werden als een constructie gezien, waarin er meerdere factoren van invloed waren. De pers was daar een van. Zo bleek in het Verenigde Koninkrijk dat de liberale oppositie niet enkel een zaak van het Zuiden was, ook al was ze er luider en dynamischer, maar ook van het Noorden.⁸ Historicus C.J.M. Breunese onderzocht de Nederlandse pers in zijn boek *Losgemaakt uit de verdrukking* (2014), waarin hij concludeerde dat de Zuidelijke pers sterk had bijgedragen aan het ontstaan van de Belgische natie. De Noord-Nederlandse pers benadrukte voornamelijk onderlinge verschillen, wat samenwerking en liberale hervormingen tegenhield. Toch had de liberale pers wel zaden gepland voor het liberaliseringsproces in Noord-Nederland.⁹

Vervolgens is de historiografie van het nationalisme in Nederland van belang, als er wordt gekeken naar nationalisme in de Noord-Nederlandse pers. Historicus Lode Wils zag in het tweedelige artikel *1830: van de Belgische protonatie naar natiestaat de Nederlanden* vanaf de zestiende eeuw uiteen groeien. Het Zuiden werd gevormd door de contra-reformatorische Romaanse wereld en het Noorden door de reformatorische Germaanse wereld. In de periode 1780-1850 maakten beide wederom grote veranderingen mee. Het Zuiden oriënteerde zich op de Franse cultuur en het Noorden op de Duitse Romantiek. Volgens Wils heeft de tegenstelling tussen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden sterk bijgedragen aan de politieke bewustwording van het Noorden.¹⁰

Historicus Remieg Aerts sprak Wils in *Een beschouwing over de scheiding van 1830* tegen. Hij vond niet dat het verschil in nationaliteit de reden voor de scheiding was, maar dat nationaliteit juist ontstond als gevolg van de scheiding. De problemen binnen het Koninkrijk waren niet gebonden aan het gebied dat later België vormde, tevens had het economisch gezien wel kans van slagen gehad, aldus Aerts. Als aanhanger van de constructivistische

⁷ E. Witte, '1830 in België: een proletarische opstand? Het antwoord van de historici', *Brood & Rozen* 15:4 (2010) 61-75, aldaar 61-64.

⁸ Witte, 'Natievorming onder Willem I', 157.

⁹ C. Breunese, *Losgemaakt uit de verdrukking. Opiniejournalistiek rond de scheiding van Noord en Zuid 1828-1832* (Apeldoorn, 2014) 251-256.

¹⁰ L. Wils, '1830: van de Belgische protonatie naar de natiestaat (deel 2)', *WT. Tijdschrift over de geschiedenis van de Vlaamse beweging* 66:4 (2007) 303-321.

benadering zag Aerts nationalisme als een bijproduct van de moderne staatsontwikkeling. Het concept 'imagined communities' van historicus Eric Hobsbawn viel ook onder deze benadering. De verbeelde gemeenschap werd gecreëerd door de moderne staatsvorming met een belangrijke rol voor de dagbladers. Aerts zag in zowel Nederland als België nationaliteit ontstaan uit noodzaak door de scheiding. De geschiedenis van België moest eindigen in het ontstaan van de nieuwe natie. Nederland kon het afdoen als een ongelukkige periode in een langer verhaal van de Republiek in de zestiende eeuw naar het Klein-Nederlandse koninkrijk na 1830.¹¹

Historicus Stefaan Marteel reageerde op het artikel van Aerts in de bundel *De erfenis van 1830*, waarin hij het constructivisme nuanceerde aan de hand van pamfletten uit de Restauratie-periode. De pamfletten bevatten, volgens Marteel, een Belgisch nationaal besef, waardoor nationalisme louter als gevolg van de scheiding niet klopte.¹²

In *De Metamorfose van Nederland* (2004) schreef historicus Niek van Sas dat het gevoel van nationalisme in de Noordelijke Nederlanden al ontstond door de collectieve ervaring van het drukkende Franse bezettingsregime onder Lodewijk Napoleon. 'Deze gedeelde ervaring droeg in belangrijke mate bij aan het overbruggen van de binnenlandse tegenstellingen en zorgde al in de jaren 1800-1813 voor een verdieping en intensivering van het vaderlands gevoel.'¹³ Van Sas gebruikte de theorie van de Praagse historicus Miroslav Hroch om de fasering van nationalisme in Nederlanden te duiden. Van Sas zag deze theorie toch als relevant ondanks het feit dat Nederland in zijn ogen een 'oude' zestiende-eeuwse staatsnatie was en Hrochs fasering over de vorming van achttiende- en negentiende-eeuwse kleine cultuurnaties ging. In Hrochs fase A, ook wel de beginfase van het nationale bewustzijn, nam de interesse in de taal, cultuur en geschiedenis van een bepaalde etnische groep toe. Van Sas zag dit gebeuren in de Republiek door de vorming van de Bataafse mythe. In fase B werden het nationaal gevoel en nationale gevoeligheden gesocialiseerd onder een grotere groep. Deze groep bestond uit semi-intellectuelen zoals onderwijzers, journalisten, schrijvers en dichters. Van Sas plaatste deze fase in de lange negentiende eeuw, toen deze groep de mythe van de Gouden eeuw populariseerde. Als laatste was fase C, waarin

¹¹ R. Aerts, 'Een andere geschiedenis: Een andere beschouwing over de scheiding van 1830' in: Petrus Rietbergen en Tom Verschaffel eds., *De erfenis van 1830* (Leuven; Voorburg 2006), 15-34.

¹² S. Marteel, 'Van 'oude constitutie' tot liberale grondwet. Het Belgisch politieke natiebesef tussen 1815 en 1830' in: Petrus Rietbergen en Tom Verschaffel eds., *De erfenis van 1830* (Leuven; Voorburg 2006), 35-52, aldaar 49-51.

¹³ N. van Sas, *De metamorfose van Nederland. Van oude orde naar moderniteit, 1750-1900* (Amsterdam, 2004) 18-19.

nationalisme een massaverschijnsel was geworden. Die fase zag Van Sas in het felle nationalisme aan het einde van die lange negentiende eeuw.¹⁴

Lotte Jensen zag in haar artikel *Verzetsliteratuur en nationale identiteit, 1806-1813* de opkomst van het nationalisme tijdens de Franse bezetting. Net als Van Sas zag zij in de verzetsliteratuur een sterke drang om de Nederlandse eigenheid te verdedigen uit angst dat deze door de Franse overheersing zou verdwijnen. Schrijvers en dichters grepen terug op het roemrijke verleden ten tijde van de Republiek om te illustreren wat verloren zou gaan onder de toenemende Franse invloed. Het natieconcept in de verzetsliteratuur was nog niet eenduidig aangezien er nog geen duidelijk omljnd begrip van het vaderland of de natie was. Zo dachten auteurs nog vaak vanuit de eigen regio of groep.¹⁵

Natievorming werd door historici vanuit verschillende factoren bekeken met steeds de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden als tegenstelling.¹⁶ Deze scriptie wil aan deze discussie bijdragen door te kijken naar nationalisme in twee specifieke tijdschriften. Op basis van een kwalitatieve analyse van de twee voornoemde tijdschriften wil deze scriptie bijdragen aan het Noord-Nederlands nationalisme debat met als hoofdvraag: Hoe droeg de Noord-Nederlandse pers in het bijzonder de tijdschriften *De Noordstar* en *Nederlandsche Gedachten* bij aan het creëren van een Klein-Nederlands natiegevoel ten tijde van de Belgische Opstand?

Een belangrijke pilaar van de nationale identiteit was een gemeenschappelijke cultuur vormen. Volgens Aerts kwam er mede door tijdschriften ruimte voor cultuurontwikkeling. Door zich vanaf de achttiende eeuw te richten op een nationaal publiek, droeg het bij aan de ontwikkeling van een primair nationaal besef. ‘Zo creëerden tijdschriften niet alleen in het algemeen de publieke sfeer, zij brachten tegelijk differentiatie daarin aan’, aldus Aerts.¹⁷ Zij deden dat door de bepaalde onderwerpen vanuit het oogpunt van een bepaalde groep te bespreken. De pers bracht ook de nood om geïnformeerd te zijn naar boven. Een duidelijke verdeling tussen kranten, tijdschriften en andere periodieken was in de negentiende eeuw volgens Aerts nog moeilijk te maken.¹⁸

¹⁴ Ibidem, 46-47.

¹⁵ L. Jensen, ‘Verzetsliteratuur en nationale identiteit, 1806-1813’ in: Nele Bemong, Mary Kemperink, Marita Mathijssen en Tom Sintobin eds., *Naties in een spanningsveld Tegenstrijdige bewegingen in de identiteitsvorming in negentiende-eeuws Vlaanderen en Nederland* (Hilversum 2010) 117-134.

¹⁶ E. Witte, ‘Het Zuiden én het Noorden losgemaakt uit de verdrukking van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden’, *WT. Tijdschrift over de geschiedenis van de Vlaamse beweging* 74:2 (2015) 112-123.

¹⁷R. Aerts, ‘Het tijdschrift als culturele factor en als historische bron’, *Groniek. Gronings Historisch Tijdschrift* 30:4 (1996) 170-183, aldaar 173-175.

¹⁸ Ibidem.

Stephen Vella schreef in *Reading Primary Sources* een checklist voor krantenanalyses, waarbij hij het belang van de achtergrond van de reactie benadrukte.¹⁹ Vandaar dat de personen achter de twee tijdschriften in deze scriptie aan bod komen, om hun achtergrond helder te hebben voor de inhoud van het tijdschrift centraal staat.

Vandaar het belang om naar tijdschriften te kijken, wanneer de vorming van de nationale identiteit wordt onderzocht. De tijdschriften *De Noordstar* en *Nederlandsche Gedachten* deden beiden dit vanuit een ander perspectief. *De Noordstar* vanuit een Amsterdams, liberaal perspectief en *Nederlandsche Gedachten* vanuit een Haags regeringsgezind perspectief. De edities voor de erkenning van de onafhankelijkheid van België door de Europese grootmachten staan centraal, aangezien de uitkomst van de Opstand onzeker was en daarmee wie er bij de Nederlandse natie bleef horen. Deze scriptie wil zo een bijdrage leveren aan het debat over het ontstaan van een Noord-Nederlandse nationale identiteit, alsmede het Groot-Nederlandse debat. Het constructivisme van Aerts en Hobsbawn en de fasering van Hroch worden hiervoor gebruikt.

Allereerst is van belang hoe de opiniepers opkwam in het Verenigd Koninkrijk. Het ontstaan van de Zuidelijke opiniepers en haar inhoud is van belang, aangezien de Noordelijke pers ontstond als reactie op de gebeurtenissen in het Zuiden. De beide media reageerden tevens op elkaar en verwezen naar specifieke artikelen. De Noord-Nederlandse pers droeg bij aan zowel de vormgeving als de verspreiding van de nationale identiteit, dus zal daarnaast in hetzelfde hoofdstuk het opkomende nationalisme in de Nederlanden tussen 1750-1850 worden besproken. In deze periode vonden veel veranderingen plaats, volgens Wils.²⁰ In het tweede hoofdstuk staat het blad *Nederlandsche Gedachten* en zijn hoofdredacteur G. Groen van Prinsterer centraal. De primaire vraag is, hoe Groen de Noord-Nederlandse nationale identiteit in zijn blad vormgaf? Tot slot, staat het Amsterdamse, liberale blad *De Noordstar* centraal, met wederom de vraag hoe de redactie de Noord-Nederlandse nationale identiteit vormgaf?

¹⁹ S. Vella, 'Newspapers' in: Miriam Dobson en Benjamin Ziemann eds., *Reading Primary Sources: The Interpretation of Texts from Nineteenth and Twentieth Century History* (Londen; New York 2009) 217-237, aldaar 225-228.

²⁰ L. Wils, 'De Nederlandse natievorming en de verhouding tot België', *BMGN: Low Countries Historical Review* 121:1 (2006) 61-67.

Hoofdstuk 1: Opiniepers en natiegevoelens in Nederland

‘De opiniepers werd in de loop van de jaren twintig van de negentiende eeuw een steeds belangrijker fenomeen in het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Dit vond zijn oorzaak in de toenemende politieke spanning’, aldus Breunesse.²¹ De opiniepers kwam allereerst op in het Zuiden, om haar onvrede over het regeringsbeleid te uiten. Als reactie daarop ontstond deze ook in het Noorden. De onvrede die uiteindelijk zorgde voor de scheuring tussen beide delen is een belangrijk punt in dit hoofdstuk. De klachten uit het Zuiden werden versterkt door de Zuidelijke opiniepers, wat daardoor zorgde voor felle tegenreacties in de Noordelijke pers. Wat de klachten waren en hoe de opiniepers in het Verenigd Koninkrijk ontstond, staan centraal.

In de achtergrond van deze gebeurtenissen speelde nog een belangrijk fenomeen, namelijk opkomende natiegevoelens in de Nederlanden. Dit zal als volgende punt centraal staan, om zo tot een antwoord te komen hoe het nationalisme zich ontwikkelde in de Nederlanden vóór de Belgische Opstand. Opgekomen tijdens de Franse bezetting, gingen Nederlandse denkers met groeiende belangstelling kijken naar het nationale verleden en de daaruit voortvloeiende waarden en normen. Na de samenwerking van de katholieken en liberalen in het Zuiden kreeg de Noord-Nederlandse pers een rol in het vormen van de nationale identiteit.²²

De opkomst van de Zuidelijke opiniepers

De opiniepers in de Zuidelijke Nederlanden kende haar oorsprong in de periode (1813-1815) vóór het gebied daadwerkelijk bij het Koninkrijk der Nederlanden werd gevoegd. Nadat de Fransen zich uit het gebied hadden teruggetrokken, ontstond er een machtsvacuüm. In die onzekere periode verschenen er veelvuldig politieke pamfletten en op grotere schaal dan voorheen.²³ De centrale vraag in deze pamfletten, wat was de staatkundige toekomst van de Habsburgse Nederlanden? De auteurs van deze pamfletten wisten dat de Europese grootmachten niet toestonden dat zij een onafhankelijke staat zouden worden. Tijdens het Congres van Wenen (1814-1815) werd door de Europese grootmachten besloten dat er een

²¹ Breunesse, *Losgemaakt uit de verdrukking*, 1.

²² J. van Zanten, *Schielijk, Winzucht, Zwaarhoofd en Bedaard Politieke discussie en oppositievorming 1813-1840* (Amsterdam 2004) 224-226.

²³ Marteel, ‘Van ‘oude constitutie’ tot liberale grondwet’, 42-46.

machtsblok ten noorden van Frankrijk moest komen.²⁴ De samensmelting met de Verenigde Nederlanden en Luxemburg onder het koningschap van Willem I ging gepaard met veel onduidelijkheden over het te voeren beleid.

De onvrede begon reeds bij het aannemen van de grondwet. Uit de Zuidelijke arrondissementen werden 1604 notabelen benoemd om te stemmen over de grondwet.²⁵ De Zuidelijke afgevaardigden waren ruim tegen de herziene grondwet in 1815, maar deze werd toch door de inventieve telling van Willem I, spottend de Hollandse rekenkunde genoemd, aangenomen. De notabelen die 'nee' stemden vanwege de in de grondwet opgenomen godsdienstvrijheid en de afwezige notabelen werden als voorstanders van de grondwet geteld. De godsdienstvrijheid was namelijk een verplichting van de grootmachten op het congres van Wenen.²⁶ Het beleid van Willem I en zijn ministers was vervolgens het centrale punt van de grieven in de Zuidelijke opiniepers. Zijn streven als verlicht despoot naar centralisatie, zijn taalpolitiek, economische vooruitgang en vrijheid van religie was de reden voor een continue stroom aan politieke pamfletten. De Franstalige Vlaamse elite en Waalse bevolking waren ontevreden over het invoeren van het Nederlands als overheidstaal. De steeds verdere verplaatsing van de politieke en later ook rechterlijke macht naar Den Haag werd met lede ogen aangezien door de Zuidelijke bevolking, die de afstand tussen de machthebbers en hunzelf groter zag worden.

De liberalen vonden de macht van Willem I te groot. Willem I koos zelf zijn ministers uit, die als zijn dienaren fungeerde. De leden van de Eerste Kamer werden door hem voor het leven benoemd en maar een klein deel had stemrecht.²⁷ Voor de liberalen waren de beperkingen in de grondwet op de vrijheid van drukpers het grootste struikelblok. Zij zagen de vrijheid van drukpers als een fundamenteel onderdeel van de democratie. Artikel 227 van de Grondwet sprak overigens wel van vrijheid van drukpers, maar werd door de toevoeging in het tweede deel toch sterk beperkt. Er stond namelijk dat de tekst niet beledigend mocht zijn voor maatschappij of persoon. Deze toevoeging legde een flinke verantwoordelijkheid bij de auteur, ging deze te ver dan stonden er flinke straffen op. De onder journalisten gehate minister van Justitie C.F. van Maanen trad met harde hand op tegen overtredingen van auteurs. Zo ondervond ook De Potter, redacteur van de meest invloedrijke liberale krant

²⁴ Lode Wils, '1830: van de Belgische protonatie naar de natiestaat (deel 1)', *WT. Tijdschrift over de geschiedenis van de Vlaamse beweging* 66:3 (2007) 199-227, aldaar 201-202.

²⁵ Breunese, *Losgemaakt uit de verdrukking*, 18.

²⁶ *Ibidem*, 18.

²⁷ *Ibidem*, 14-19.

Courrier des Pays-Bays. Hij vervulde tevens een verbindende rol met de ontevreden Zuidelijke katholieken.²⁸

De katholieken stonden in eerste instantie lijnrecht tegenover de wensen van de liberalen. Zij zagen niets in de vrijheid van godsdienst en drukpers, maar onder invloed van de groeiende irritatie over het regeerbeleid van Willem I, kwamen zij toch dichterbij elkaar. Zo waren de katholieken ontevreden over de vrijheid van godsdienst in de grondwet. Zij wilden in het Zuiden uitgeroepen worden tot staatsgodsdienst, in plaats daarvan werden zij beperkt in de uitoefening van hun eredienst. Willem I ging een stap te ver in de katholieke ogen toen hij het onderwijs een staatsaangelegenheid maakte. Dit deed hij door de sluiting van de kleinseminaries en het oprichten van het *Collegium Philosophicum*. Zo maakte de koning de opleiding van geestelijken een staatsaangelegenheid, aangezien zij verplicht waren hun opleiding aan het door de staat bestuurde *Collegium* te volgen.²⁹ Het afschaffen van onderwijsvrijheid resulteerde in de oprichting van katholieke kranten en groeiende ontevredenheid bij reeds bestaande. *Den Antwerpenaer*, de Luikse *Courrier de la Meuse* en de Gentse *Le Catholique des Pays-Bas* lieten hun ongenoegen blijken. Belangrijker was de toenadering met de liberalen in het unionisme. Zo hoopten de liberalen en katholieken veranderingen te bewerkstelligen.

De opkomende Noordelijke opiniepers

Niek van Sas omschreef de journalistieke situatie als volgt: ‘Hoewel pers en publieke opinie in het Koninkrijk de internationale politiek doorgaans aandachtig volgden, richtte deze aandacht zich maar zelden op de Nederlandse politiek in het bijzonder. In het weinig controversiële karakter daarvan schuilt zonder twijfel de verklaring voor dit gebrek aan interesse.’³⁰ Het begin van de regeerperiode van Willem I werd als een gezapige tijd ervaren. Politiek gezien, zoals hierboven reeds besproken, had Willem I alle macht naar zich toe getrokken. De onvrede centreerde zich in het Zuiden, het Noorden bleef trouw achter zijn koning staan. Toen die politieke onvrede in het Zuiden leidde tot de vereniging van liberalen en katholieken, door Willem I en zijn aanhangers omschreven als het Monsterverbond, ging de pers zich meer richten op de problemen in het eigen koninkrijk. Na 1827 nam in kwantitatieve en kwalitatieve zin het aantal politieke kranten en tijdschriften toe.³¹ Boven de

²⁸ S. Marteel, *The intellectual origins of the Belgian revolution: Political thought and disunity in the Kingdom of the Netherlands, 1815-1830* (Cham 2018) 214-218.

²⁹ Breunese, *Losgemaakt uit de verdrukking*, 21.

³⁰ Ibidem, 14.

³¹ Van Zanten, *Schielijk, Winzucht, Zwaarhoofd en Bedaard*, 218.

Moerdijk kwamen bladen op die kritiek leverden op de regering, waardoor de politieke discussie zich verbreedde en tegenstellingen zichtbaarder werden. In Amsterdam en Rotterdam was de pers al langer ontevreden over de investeringen en bloei van de industrie in het Zuiden. De handelsgeest werd, volgens opiniemakers in de twee steden, aan banden gelegd om zo de Waalse fabrieken te beschermen voor buitenlandse concurrentie. Alleen *De Standaard* en *De Bijenkorf*, beide onder redactie van de liberale Dirk Donker Curtius, hadden begrip voor de grieven uit het Zuiden. De Noordelijke media verschilden onderling sterk van elkaar en voorkwam zo hechte samenwerking.³²

De sterke verschillen zorgden er ook voor dat ieder tijdschrift een eigen nationaal verhaal vormde na de scheiding, waarin teruggegrepen werd naar het verleden. Zo was de *Arnhemsche Courant* bang voor wederom een Hollandse overheersing van het Rijk. De *Noord-Brabander*, die onder strenge supervisie van het gouvernement stond, vroeg zich af waar Noord-Brabant bij moest horen. Die vraag werd al snel beantwoord door het stationeren van het leger in de provincie, die zorgde voor een sterkere verbinding met het Noorden. Na de scheiding werd het liberalisme te sterk gekoppeld aan de muiters uit het Zuiden, waardoor het liberalisme in Nederland pas laat op gang kwam.³³ De pers droeg na de scheiding bij aan de verklaring voor de afscheiding, maar ook aan het creëren van verschillen aan de vooravond daarvan.³⁴

Opkomende natiegevoelens

In de periode 1750-1850 veranderden proto-nationale identiteiten in meer complexe nationale identiteiten, aldus historicus Lode Wils in het artikel *De Nederlandse natievorming en de verhouding tot België*.³⁵ Deze verandering werd gestuwd door patriottisme. Godsdienst speelde een grote rol bij de proto-nationale identiteit en kon daarmee een belangrijke rol spelen in de vorming van de nationale identiteit. De nationale identiteit bevatte de voorstelling van de natie als een politieke zelfstandigheid, berustend op het ideaal van mensenrechten en gelijkheid. Achttiende-eeuws Europa zag de constitutie als de belichaming van de natie. In de Republiek wilde een deel van de patriotten een ‘grondwettige herstelling’. De tegengestelde patriottistische belangen samen met de tegengestelde klassen belangen zorgden ervoor dat een

³² Ibidem, 32-39.

³³ Ibidem, 337-341.

³⁴ S. Marteel, ‘Van ‘oude constitutie’ tot liberale grondwet’, 49-51.

³⁵ Wils, *De Nederlandse natievorming en de verhouding tot België*, 61.

fundamentele hervorming van de samenleving veel tijd kostte en vaak niet geweldloos kon verlopen.³⁶

In de voormalige Nederlanden begon de verandering van proto-natie naar nationale identiteit, volgens Aerts, met de vorming van een communicatiegemeenschap. In 1798 waren de Nederlanden pas alleen een formele eenheidsstaat. De Bataafse jaren hadden het vaderlandsgevoel geactiveerd, toch dachten in de praktijk de meeste inwoners, ook de elite, nog sterk lokaal en regionaal, aldus Aerts.³⁷ Er bestonden grote mentale en belangen verschillen tussen Holland en de overige provincies. De Hollandse *leitkultur* was nog niet breed gevestigd.³⁸

Toen in 1806 het Koninkrijk Holland onder Lodewijk Napoleon ontstond, kwam de nationale identiteit op losse schroeven te staan. Historicus Colenbrander (1871-1945) keek naar archieven van diplomatieke instellingen en centrale overheidsinstellingen. Historici tot aan het einde de twintigste eeuw bouwden hier op door, waardoor ze concludeerden dat de Nederlandse bevolking de Franse inlijving gewillig over zich heen liet komen. Historica Lotte Jensen keek in haar werk juist naar verzetsliteratuur. In die werken zetten de auteurs zich sterk af tegen de Fransen en deden dit door de eigen Nederlandse nationale identiteit te benoemen.³⁹ De Nederlandse nationale identiteit was op dat moment nog geen strak omljnd raamwerk, aangezien het natievormingsproces en de nationale identiteitsvorming nog in volle gang waren. Er werd nog vaak vanuit de eigen streek of groep gedacht. Het begrip ‘vaderland’ en ‘natie’ waren multi-interpretabel. Vaak stond het gewest Holland centraal in de literatuur of werd dit gebied vereenzelvigd met de gehele natie. Zo ontstond er mede door de onderwerping een nationaal besef dat versterkt werd door de centralisatie van het openbare bestuur.⁴⁰

Tevens veranderde het focuspunt van het gemeenschappelijke nationale verleden. Erasmus, P.C. Hooft en Hugo de Groot gebruikten de teksten van Tacitus om de Batavieren te prijzen voor hun vrijheidsliefde en zo de Bataafse mythe te creëren. Die mythe bleef vruchtbaar tot en met de oprichting van de Bataafse Republiek. Dit veranderde volgens Van Sas tijdens de lange negentiende eeuw toen de Bataafse mythe werd ingeruild voor de Gouden Eeuw. In de tweede fase van Hroch, ook wel de politieke fase, zag Van Sas niet langer een

³⁶ Ibidem,

³⁷ R. Aerts, ‘Een andere geschiedenis’, 16-17, 30-33.

³⁸ Ibidem, 21-23.

³⁹ Jensen, ‘Verzetsliteratuur en nationale identiteit’, 117-119, 129-130.

⁴⁰ Ibidem, 129-131.

kleine academische elite als kartrekkers, maar journalisten, onderwijzers en schrijvers als voornaamste drijvende kracht.⁴¹

Marita Mathijssen zag de fasering van Hroch echter niet een enkele maal in Nederland gebeuren, maar eerder viermaal. Tijdens de Opstand, in de achttiende eeuw, gedurende de Franse tijd en na 1830 toen de afscheiding van België werkelijkheid werd. Opnieuw werd er gevraagd naar de mythologisering van de Nederlandse eigenheid en opnieuw was daarbij het verleden de voornaamste inzet. De tweede fase kwam, volgens Mathijssen, na de Belgische Opstand voor de eerste academische fase door de stroom aan vaderlandslievende boodschappen van schoolmeesters, dominees en journalisten. Het nationalisme na de afscheiding van België was een gematigder nationalisme dan het luide, strijdlustige nationalisme aan het begin van de eeuw onder de Franse bezetting. Ook de ongemotiveerde verheerlijking van nationale artiesten ten opzichte van internationale schrijvers verdween volgens Mathijssen in het decennium na 1830.⁴²

Tussen het strijdlustige nationalisme onder Frans bewind en het gematigde nationalisme na 1830 zat het Koninkrijk der Nederlanden. Historicus Jeroen van Zanten zag in de periode na 1814 de publieke discussie verstommen. Alle aandacht werd opgeëist door de vereniging tussen Noord en Zuid. De politiek-culturele elite in het Noorden maakte de keuze tussen vaderland en politiek.

Zij raakte gevangen in een dilemma tussen het verdedigen van het vaderland en oppositie voeren. Politieke tegenstellingen werden met het oog op gemeenschappelijkheid of nationaal belang verhuld. De eigen ‘oorspronkelijk Nederlandsche’ cultuur werd een vaste waarde in het politiek leven, als maatstaf voor eensgezindheid en loyaliteit aan het vaderland. Politiek kon enkel binnen een kader van een veronderstelde nationale traditie betekenis krijgen. De angst voor federalisme en partijdigheid werden zo tegengegaan in het jonge koninkrijk. Er werd veel werk gemaakt van het verdedigen van de ‘Noordelijke eigenheid’ tegenover de toenemende liberaal-katholieke kritiek vanuit het Zuiden, waardoor politiek bedrijven inhield dat men zich conformeerde aan het gezag en het vaderland.⁴³

Van de andere kant was er sprake van een verzoenende en natievormende cultuurbeoefening. Alleen bleef die na 1815 eenzijdig Noord-Nederlands, en bovenal

⁴¹ M. Mathijssen, ‘De paradox van het internationale nationalisme in Nederland 1830-1840’ in: Nele Bemong, Mary Kemperink, Marita Mathijssen en Tom Sintobin eds., *Naties in een spanningsveld Tegenstrijdige bewegingen in de identiteitsvorming in negentiende-eeuws Vlaanderen en Nederland* (Hilversum 2010) 49-64, aldaar 49-52.

⁴² Ibidem, 49-53.

⁴³ Van Zanten, *Schielijk, Winzucht, Zwaarhoofd en Bedaard*, 293- 294.

protestants. De uitgevonden traditie van het ‘oorspronkelijk Nederlandsch karakter’ bood weinig aanknopingspunten voor de Zuidelijke, katholieke landgenoten. Zo was de taalpolitiek van Willem gestoeld op het uitbannen van het Frans en de onderwijswetten gebaseerd op de Bataafse onderwijshervormingen van Van der Palm uit 1801.⁴⁴

Conclusie

Concluderend speelde de opkomende pers een grote rol in de uiteindelijke afscheiding van het Zuiden, maar ook in het groeiende politieke besef in het Noorden. De Zuidelijke pers werd steeds kritischer op het beleid van Willem I. Zij voelden zich achtergesteld door de taalpolitiek, onderwijspolitiek en de onderdrukking van de persvrijheid. Liberalen en katholieken gingen samenwerken om zo veranderingen teweeg te kunnen brengen. Noordelijke journalisten wilden als reactie hierop het Noorden politiek wakker schudden, maar de grote verschillen tussen de verschillende bladen voorkwam hechte samenwerkingen. Hiernaast ontstond er een groeiend nationaal besef. In de patriottentijd ving de vorming van een nationale identiteit aan. Door de Franse bezetting versterkte deze. Na 1815 verstomde dit, doordat alle aandacht op de vereniging werd gevestigd. De nationale identiteit werd actief gevormd en ingezet door Noord-Nederlandse protestanten. De katholieke Zuiderlingen voelden zich niet verbonden met de gevormde identiteit. Naarmate de kritiek uit het Zuiden aanzwol, werd de Nederlandse eigenheid, gebaseerd op het Noord-Nederlandse verleden, onvoorwaardelijk verdedigd. Na de afscheiding was er wederom vraag naar een nieuwe Nederlandse identiteit gebaseerd op de glorie-dagen tijdens de Opstand.

⁴⁴ Ibidem, 43-52.

Hoofdstuk 2: Nationalisme in *Nederlandsche Gedachten*

De grieven uit het Zuiden werden vaak niet gedeeld in het Noorden. De steeds fellere kritiek in de zuidelijke opiniepers, zorgde voor de oprichting van opiniebladen in het Noorden.⁴⁵ Het tijdschrift *Nederlandsche Gedachten* was daar een van. Het blad richtte zich op het becommentariëren van de grondwet, Nederlands staatsinrichting, gebeurtenissen in het land én reageerde op andere kranten en tijdschriften. Het tijdschrift kwam onregelmatig in losse nummers uit in de periode 2 oktober 1829 tot en met 30 juli 1832. Het eerste nummer gaf direct de aanleiding voor haar oprichting weer: ‘Een nieuw Nederlandsch blad kan op dit oogenblik gene bevreemding verwekken. Sedert eenigen tijd wordt het Zuiden des Rijks bijna geheel door eene faktie ; zachter woord mogen wij niet gebruiken ; door eene gevaarlijke faktie overheerscht.’⁴⁶ In dit hoofdstuk staat de auteur G. Groen van Prinsterer en zijn tijdschrift *Nederlandsche Gedachten* centraal. Wie was hij? Hoe ontwikkelde het concept van de Nederlandse natie zich in de periode voorafgaand aan en na de Belgische Opstand in het tijdschrift *Nederlandsche Gedachten*?

G. Groen van Prinsterer (1801-1876)

Guillaume Groen van Prinsterer werd geboren uit een welvarende familie. Zijn vader was arts van Lodewijk Napoleon en later koning Willem I. Zijn moeder was een rijke erfdochter van het landgoed ‘Vreugd en Rust’.⁴⁷ Groen studeerde rechten en geschiedenis aan de universiteit Leiden onder patriottistische docenten. Op de universiteit kreeg hij te maken met de uit Duitsland overgewaaiden ideeën van filosofen Friedrich Von Savigny en Carl Niebuhr. Zij stelden dat de staatsvorm van een natie werd bepaald door het volkskarakter van de inwoners van het land. Recht, staatsvorm en maatschappijstructuur waren geleidelijk gegroeide en verder ontwikkelde voortbrengselen van de volksaard, die zich volgens beide filosofen in de geschiedenis openbaart.⁴⁸

In 1825 doet Groen van Prinsterer mee aan de prijsvraag rondom de vraag, hoe de Nederlandse geschiedenis het beste geschreven kon worden. Groen behandelde in zijn uitwerking van de prijsvraag genaamd *Proeve over de zamenstelling eener Algemeene Nederlandsche Geschiedenis, 1830* de gehele Nederlanden, wat voor historicus Geyl bewijs

⁴⁵ Breunese, *Losgemaakt uit de verdrukking*, 32-34.

⁴⁶ ‘*Nederlandsche Gedachten*, 2 oktober 1829’ in: G. Vervloet ed., *Nederlandsche Gedachten. Eerste Deel* (Den Haag 1830).

⁴⁷ H. Mulder, *Groen van Prinsterer: staatsman en profeet* (Franeker 1973), 8-12.

⁴⁸ *Ibidem*, 25-26.

was van de Groot-Nederlandse houding van Groen. Die houding zou volgens Geyl pas na het uitbreken van de opstand bij Groen veranderen in een Klein-Nederlandse gedachte. Groen zag in zijn *Algemeene Nederlandsche Geschiedenis* de Nederlanden als verbrokkelde staatjes, die onder de Oostenrijkse Habsburgers pas samen kwamen en nu bij de vorming ‘van onze tegenwoordige staat is geheeld.’⁴⁹ De prijsvraag werd door de koning uitgevaardigd als legitimering van het nieuw gevormde koninkrijk. Een louter Noord-Nederlandse geschiedenis zou hierin wellicht niet hebben gepast. Alleen dat paste weer niet bij de Groot-Nederlandse gedachte van Geyl. Dat Groen een Groot-Nederlander zou zijn, bleek tevens niet uit de inleiding van zijn eerdere werk uit 1826 getiteld *Over de redenen om de Geschiedenis der Natie bekend te maken*. In dit werk legde Groen de vorming van het nationale karakter van Noord-Nederland bij de Tachtigjarige Oorlog. Het Zuiden daarentegen was eeuwenlang geregeerd door buitenlandse heerschappen. Wel was het Zuiden in de middeleeuwen door het vreemde bestuur reeds welvarend geworden, maar het Zuiden had er geen nationaal karakter aan overgehouden. In de ogen van Groen hadden de Zuiderlingen daarom geen reden om hun geschiedenis te bestuderen.⁵⁰

Een paar jaar later kon Groen het Zuiden van dichtbij ervaren, toen hij op 1 november 1827 door de koning benoemd werd tot referendaris van het kabinet van de koning. De regering zou bij Groens aanstelling in Brussel resideren, dus vertrok hij in september 1828 naar Brussel, waar de klerikale en liberale oppositie groeide en ging samenwerken. In april 1829 werd hij tot secretaris van het kabinet benoemd en vergezelde hij Willem I op zijn laatste reis door de Zuidelijke Nederlanden.⁵¹ Hier schreef hij zijn eerste brochure ‘Over Volksgeest en Burgerzin’, waarin hij vooral het Noorden opriep tot nationaal besef. Burgerzin en staatsburgerschap alleen was niet voldoende om de gevaren die het Zuiden bedreigden tegen te gaan. Hij ergerde zich in het werk aan de onverschilligheid in het Noorden en het gemak waarmee de Staten-Generaal de Zuidelijke oppositie in de kaart speelde.⁵²

In september 1829 keerde hij terug naar Den Haag waar hij op 2 oktober 1829 het eerste nummer van zijn periodiek orgaan *Nederlandsche Gedachten* uitgaf. Hierin stelde hij de Belgische aanmatigingen systematisch aan de kaak. Mederedacteur was Johan Hora Siccama en A.G.A. ridder van Rappard. Siccama had rechten gestudeerd in Utrecht en was verbonden aan het Hoog Militair Gerechtshof. Siccama’s oom was A.R. Falck, de in Londen

⁴⁹ Smits, *1830 Scheuring in de Nederlanden*, 86.

⁵⁰ Ibidem, 83-85.

⁵¹ Mulder, *Groen van Prinsterer: staatsman en profeet*, 39-45.

⁵² Ibidem, 39-44.

gevestigde diplomaat van Willem I. Van Rappard was een goede vriend van Groen, had ook rechten gestudeerd, was advocaat en daarna verbonden aan het ministerie van Binnenlandse Zaken.⁵³ De beide staatsmannen hadden overigens weinig invloed, Groen bleef als eindredacteur hoofdverantwoordelijk en schreef bovendien nagenoeg alles. Hij waarschuwde in dit blad wekelijks voor de gevaren van de katholieken, liberalen en Franse invloeden. Groen bleef in het blad trouw aan de koning, zo zag hij niets in ondergeschiktheid van de kroon aan het parlement of ministeriële verantwoordelijkheid.

Toen de Oranjes definitief de claim op het afgescheiden Zuiden verloren, schreef Groen nog een aantal losse publicaties. Volgens Groen zou het Koninkrijk vanaf het begin gedoemd zijn om te mislukken, vanwege de te grote verschillen in volksaard. Het blad *Nederlandsche Gedachten* was hierdoor wellicht de beste weerspiegeling van Groens denkbepelden over de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden. De scheiding was nog allesbehalve zeker, waardoor de noodzaak voor een puur op Noord-Nederland gerichte verklaring ontbrak. *Nederlandsche Gedachten* verscheen in een onzekere periode voor de toekomst van het Koninkrijk, waardoor Groen geen strak omljnd raamwerk had, waarin hij over de beide delen en hun relatie kon schrijven. Dit raamwerk zou er na de scheiding wel komen, wanneer het te grote verschil in volksaard een algemeen geaccepteerde reden in de toenmalige pers en ook voor een lange tijd in de geschiedschrijving zou worden.

Nederlandsche Gedachten pré revolutie

Groen was lastig te plaatsen in het Goot-Nederlandse debat. Zo bleek uit Groens nieuwe tijdschrift. Hij ageerde hierin tegen het gevaar van de nieuwe samenwerking tussen de liberalen en katholieken, waarbij deze vast werd aangeduid als de ‘faktie’. Deze faktie zou een bedreiging vormen voor het nieuw gevormde koninkrijk, terwijl het juist nu nodig was om de handen ineen te slaan. Om deze ‘faktie’ te kunnen beteugelen moesten de Noord-Nederlanders de handen ineen slaan met de welwillende in België.⁵⁴

Volgens historicus Niek van Sas zat Nederland rond 1830 in de tweede fase van nationalisme van het model van Miroslav Hroch.⁵⁵ Hrochs fasering begon bij het cultiveren van de taal en het verleden van de natie door intellectuele filologen en werd vervolgd door de tweede fase van politiek nationalisme. Deze tweede fase, waarin journalisten een grote rol speelden, zag een verschuiving naar de Gouden Eeuw als oorsprong van de nationale

⁵³ Smits, *1830 Scheuring in de Nederlanden*, 93-94.

⁵⁴ *Nederlandsche Gedachten*, 2 oktober 1829.

⁵⁵ Mathijssen, ‘De paradox van het internationale nationalisme’, 49-52; Van Sas, *De metamorfose van Nederland*, 46-47.

identiteit.⁵⁶ Door Groens afkeer tegen de liberale revolutionaire Franse geest zette hij veelvuldig de verschillen tussen Noord-Nederlanders en Belgen uiteen:

‘Alleen de echte Nederlandse geest kan dit gevaar afwenden. Deze verzet zich tegen losbandigheid, even zeer als hij van slaafsche afhankelijkheid gruwet. Door het zuiver Christendom gevormd, is hij tegen ongeloof en onverschilligheid gewapend, maar ook tegen bijgelovigheid en dweeperij. in vele opzichten gehecht aan hetgeen oud en voorvaderlijk is, heeft hij scherp geteekende, eerbiedwaardige en met den Franschen aard niet ligt verwisselbare trekken. Alleen in het opwekken en levendig houden van dien Vaderlandschen geest, ligt voor Regering en Volk het genoegzame middel om de vijanden van orde, van ware Godsdienstigheid en van Nederlandschen zin te bestrijden.’⁵⁷

Het verschil tussen de Nederlandsche Geest en de Belgen was bij de oprichting van het blad overigens geen reden voor afscheiding.

Groen zag de oorsprong van de ‘Nederlandse geest’ in de Tachtigjarige Oorlog en was die ‘geest’ protestants van aard, een gedachte die ook in de moderne geschiedschrijving nog bij Van Sas leefde.⁵⁸ Door de oorsprong van de ‘Nederlandse geest’ in de Tachtigjarige Oorlog en in het protestantisme te plaatsen, sloot het de katholieken en Vlamingen uit. Om hen niet te vervreemden schreef het blad in haar editie van 13 oktober 1829:

‘Daarenboven, hoe vele redenen bestaan er niet, om de eendragt tusschen de Noord-Nederlanders, van welke gezindheden ook, te bewaren! Wij zijn niet slechts burgers van denzelfden Staat; wij zijn ook, 't geen niet alle onze Zuidelijke medeburgers zijn, zeden van hetzelfde Volk, afstammelingen van denzelfden Nederlandschen stam, deelgenooten van dezelfde Nederlandsche Nationaliteit.’⁵⁹

Historicus en Groot-Nederlander Arnoldus Smits zag in deze passage een bewijs dat Groen een mede-voorstander van de Groot-Nederlandse gedachte was, maar wel met Holland als middelpunt.⁶⁰

Twee maanden later schreef *Nederlandsche Gedachten* echter een editie gericht aan de Noord-Nederlanders aangezien de Tweede Kamer alleen nog aandacht had voor België. Het

⁵⁶ Mathijsen, ‘De paradox van het internationale nationalisme’, 49-51.

⁵⁷ *Nederlandsche Gedachten*, 2 oktober 1829.

⁵⁸ Van Sas, *De metamorfose van Nederland*, 44-45.

⁵⁹ *Nederlandsche Gedachten*, 15 oktober 1829.

⁶⁰ Smits, *1830 Scheuring in de Nederlanden*, 93-102.

verwijzen naar de oude naam van de staat uit het traktaat van Parijs en de verdere strekking van de het citaat, was een vroege uiting van Klein-Nederlands nationalisme. Dit kon als vroeg worden bestempeld, aangezien onder anderen Van Sas en Smits dit pas na de definitieve afscheiding plaatsten.⁶¹

‘HOLLAND bestond als onafhankelijke Staat, voor het door België vergroting van grondgebied bekam. HOLLAND moet als onafhankelijke Staat worden geëerbiedigd, wat ook het lot van België moge zijn. Nimmer zal HOLLAND gedoogen dat z'n lot in de waagschaal gesteld , of zijne bestemming aan de uitspraak van vreemde scheidslieden worde onderworpen.’⁶²

De afkeer tegen ‘vreemde’ bemoeienissen was overigens niet nieuw. Onder de Franse bezetting vijftien jaar eerder ontstond, volgens historicus Lotte Jensen, een fel nationalisme ter verdediging van de Nederlandse identiteit.⁶³ De kaders van de Nederlandse identiteit gebruikte Groen in zijn blad om in lijn met zijn antirevolutionaire, protestantse denkbeelden te vernauwen wie er bij de natie hoorde.

Nederlandsche Gedachten na de Julirevolutie

Smits zag de toon in *Nederlandsche Gedachten* veranderen uit angst voor revolutie in de gehele Nederlanden na het uitbreken van de Julirevolutie in Parijs.⁶⁴ De angst voor de Franse geest was er reeds vanaf de oprichting van het blad. Wel veranderde het blad haar visie op de vereniging met België. Uit angst voor revolutie werden de banden met de Zuidelijke gewesten aangehaald:

‘Het Rijk is een Staat waarin het Nederlandsche , evenzeer als in Frankrijk het Fransche , al wordt daarom het Duitsch niet uit den Elzas geweerd , den boventoon heeft. De handhaving van die eigenaardigheid is niet voor het Noorden alleen ; is evenzeer voor de Vlaamsche provincien , voor Antwerpen en Limburg ; is zelfs , indien de ware kracht van een Rijk in Nationaliteit bestaat , voor de Waalsche Gewesten die in dien Staat mede opgenomen zijn , van belang.’⁶⁵

⁶¹ Van Sas, *De metamorfose van Nederland*, 406-410; Smits, *1830 Scheuring in de Nederlanden*, 102-110.

⁶² *Nederlandsche Gedachten*, 7 december 1829.

⁶³ Jensen, ‘Verzetsliteratuur en nationale identiteit’, 129-132.

⁶⁴ Smits, *1830 Scheuring in de Nederlanden*, 102-103.

⁶⁵ ‘*Nederlandsche Gedachten*, 6 augustus 1830’ in: G. Vervloet ed., *Nederlandsche Gedachten. Tweede Deel* (Den Haag 1831).

De poging om de banden aan te halen werd twee edities later opgegeven indien het gouvernement de ‘Nederlandschen volksgeest’ door middel van gevoelens en denkbeelden niet kon overbrengen in België. Het blad geloofde dat alleen het gouvernement met behulp van ‘het Oranje boven’ nationalisme kon ontwikkelen en behouden. Bij mislukking was een scheiding wenselijker dan meegenomen te worden door de malaise vanuit Frankrijk.⁶⁶

Toen die angst werkelijkheid werd door de rellen in Brussel was het blad diep verontwaardigd. Het zou een kwestie van tijd zijn voordat Nederland aan Frankrijk grensde:

‘Slechts een waarborg dan tegen Franschen invloed en Fransche heerschappij: de zelfstandigheid van het Nederlandsche Volk. Zoo België reeds nu een aanhangsel wordt van het Fransche dan zij de klove zoo wijd mogelijk gemaakt; dan zoeke men de Nederlandsche beginsels, de beginsels der voorvaderen op. Nederland sluite zich aan het Germaansche Europa gedurig meer vast; de leus zij beter dood te wezen dan Fransch.’⁶⁷

De strijd werd zodoende niet gevoerd tegen het Zuiden, uitsluitend tegen de rebellen. De Franse geest kreeg ruimte in Wallonië, vanwege de afkeer tegen Hollandse suprematie en het protestantisme. Door verschil in ‘denkwijs, zeden en belang’ kon het onmogelijk met de Verenigde Nederlanden worden samengevoegd.⁶⁸ De ‘faktie’ vergrootte deze verschillen om zo ‘wanneer de schijn aangenomen wordt, als ware hier twist tusschen de twee Afdeelingen van het Rijk, zoo doet de opstand zich voor in een bedriegelijk licht.’⁶⁹

Het verleden werd een belangrijke bron van het tijdschrift om het Noorden moed in te praten. Vijf dagen na het uitroepen van het Voorlopig Bewind in Brussel greep het blad terug op momenten uit het verleden om ‘de zelfstandigheid der Vereenigde Nederlanden gedachtig te zijn. Zoo Belgie ons ontvalt staat Holland als in 1814, misschien als in 1672, op zich zelf.’⁷⁰ Het was volgens Van Sas typerend voor naties om hun nationaliteit te definiëren in termen van hun roemrijke verleden, wanneer die naties ‘een grote toekomst’ achter zich hadden liggen. Voor Nederland ging dit na 1830 ook op, toen de actualiteit minder te bieden had dan zijn geschiedenis, aldus Van Sas.⁷¹ *Nederlandsche Gedachten* greep een dag later terug op dit roemrijke verleden toen het haar lezers herinnerde aan de bijna totale

⁶⁶ *Nederlandsche Gedachten*, 28 augustus 1830.

⁶⁷ *Nederlandsche Gedachten*, 9 september 1830.

⁶⁸ *Nederlandsche Gedachten*, 11 september 1830.

⁶⁹ *Nederlandsche Gedachten*, 22 september 1830.

⁷⁰ *Nederlandsche Gedachten*, 29 september 1830.

⁷¹ Van Sas, *De metamorfose van Nederland*, 406-407.

overheersing van Spaanse en door Engeland gesteunde Franse troepen, die door voorgangers uit het huis Oranje afgestopt waren. De verdediging van het oude Nederland was nu aan de orde om hem wederom voor Franse invloeden te weren.⁷²

De afscheiding kwam ook met kansen volgens Groen in *Nederlandsche Gedachten*, aangezien de voortzetting van de Republiek kon bloeien onder ‘godsvrucht’, de bron van Hollands deugden en glorie in het verleden. ‘De zelfstandigheid der Vereenigde Nederlanden wekt het denkbeeld van stamgenootschap, en te gelijk van al het kenmerkende onzer Natie wederom op. En, tot dat kenmerkende behoort Godsdienstigheid, die de bron van ons Nationaal aanwezen is.’⁷³ Trouw aan de koning, het christendom en de nationale instellingen moesten het voortbestaan van de Verenigde Nederlanden garanderen.

Conclusie

Tot slot, G. Groen van Prinsterer werd beïnvloed door de Duitse ideeën over volksaard en staatsvorming. Hij had een afkeer gekregen tegen het Franse revolutionaire liberalisme. Groen ageerde fel voor het behoud van de Noord-Nederlandse eigenheid, die in zijn ogen ontstaan was tijdens de Tachtigjarige Oorlog en uit het protestantisme. Door de verschillen tussen het Noorden en België aan te stippen, liet hij al voor het uitbreken van de opstand kenmerken van Klein-Nederlands nationalisme zien. Toch was hij niet helemaal in de Klein-Nederlandse hoek te plaatsen, aangezien hij de bescherming van de Noord-Nederlandse eigenheid niet zag botsen met de vereniging met het Zuiden. In zijn blad *Nederlandsche Gedachten* riep hij Noord-Nederlanders op om samen te werken met de welwillenden uit het Zuiden. Op het moment dat in Parijs wederom de revolutie uitbrak, trachtte Groen kort om de banden met het Zuiden aan te halen. Toen dit mislukte pleitte hij echter meteen voor een scheiding. Groen greep in het blad terug op de periodes waarin Noord-Nederland ook op zichzelf stond. Toen behoedde het huis van Oranje Nederland tegen buitenlandse gevaren. Het nationalisme in *Nederlandsche Gedachten* na het uitbreken van de opstand, paste bij het felle nationalisme opgekomen tijdens de Franse bezetting, waarin de Nederlandse identiteit moest worden verdedigd tegen buitenlandse invloeden. Zo droeg Groen met zijn *Nederlandsche Gedachten* bij aan het nationalisme in Noord-Nederland.

⁷² *Nederlandsche Gedachten*, 30 september 1830.

⁷³ *Nederlandsche Gedachten*, 18 oktober 1830.

Hoofdstuk 3: Hollandse natiegevoelens in *De Noordstar*

Net als *Nederlandsche Gedachten* werd in 1829 het liberale tijdschrift *De Noordstar* opgericht. Het blad zag het levenslicht op 4 september 1829 te Amsterdam. De redactieleden bestonden uit leden van de hoge Amsterdamse burgerij en het blad werd gedrukt bij C.A. Spin in Amsterdam.⁷⁴ Vanuit de hoofdstad vertegenwoordigde de redactie de Amsterdamse geest.⁷⁵ Niek van Sas zag in *De Noordstar* wellicht de meest Noord-Nederlandse vorm van liberalisme terug.⁷⁶ In dit hoofdstuk staat centraal, wat deze autochtone Noord-Nederlandse vorm van liberalisme was. Hoe het blad bijdroeg aan de vorming en verspreiding van een Noord-Nederlandse identiteit. Allereerst is van belang om uiteen te zetten wie in de redactie zat en wat de Amsterdamse geest behelsde.

De redactie en haar Amsterdamse geest

In september 1829 besloot de redactie van *De Noordstar* het blad uit te geven om de ‘ware Nederlandschen volksgeest te vermeerderen’.⁷⁷ Het blad, anoniem uitgegeven, richtte zich aanvankelijk op het financiële beleid van de regering. De jonge en tot de hoge Amsterdamse burgerij behorende advocaten Floris Adriaan van Hall, Johannes op den Hooff, Anne Willem Huidekoper, de rechter Jacobus Uijtwerf en de hoogleraar Cornelis Anne den Tex werden gezien als de oprichters van het blad.⁷⁸ De groep juristen was maatschappelijk al redelijk gearriveerd en nauw verbonden met de wereld van handel en financiën.⁷⁹ Zij lieten hun kritische stem horen, maar vervreemden zich nooit van de koning en zijn regering. Zo werd Op den Hooff verkozen tot Tweede Kamerlid en Van Hall zou in 1842 de vervanger worden van de minister van Justitie Van Maanen.⁸⁰

Den Tex liet in eerdere verhandelingen zijn kritische stem horen tegen het dan heersende Nederlandse politieke systeem, wat volgens hem te mechanisch was. Hij was voor decentralisatie met vrijheid in handel en politiek. Volgens Van Sas waren deze ideeën het geluid van een groep politiserende Noord-Nederlanders, in het bijzonder Amsterdammers, waar ook *De Noordstar* uit ontstond. Deze groep, en dus ook *De Noordstar*, was een voorbeeld van het meeste autochtone liberalisme. Dit liberalisme was pragmatisch,

⁷⁴ Van Zanten, *Schielijk, Winzucht, Zwaarhoofd en Bedaard*, 224-225.

⁷⁵ Van Sas, *De metamorfose van Nederland*, 444-445.

⁷⁶ Ibidem, 431.

⁷⁷ *De Noordstar*, 4 september 1829.

⁷⁸ Van Zanten, *Schielijk, Winzucht, Zwaarhoofd en Bedaard*, 224-225.

⁷⁹ Van Sas, *De metamorfose van Nederland*, 447.

⁸⁰ Ibidem, 469-470.

zelfbewust, gematigd, verbonden met de Amsterdamse handel en geworteld in Oudhollandse politieke ervaring.⁸¹ *De Noordstar* was in hun ogen een blad voor het hele Noorden, maar het liberalisme dat zij verkondigden, kon niet los worden gezien van de Amsterdamse geest.

De term ‘Amsterdamsche geest’ werd reeds in 1830 door de Amsterdammers zelf gebruikt. De geest was met name de mercantiele geest, die zich bevond in de beurs- en koopmanswereld van de hoofdstad. De verwachtingen uit 1815 dat de welvaart zou terugkeren, kwam in de ogen van de Amsterdammers niet uit. De vereniging met België had hen meer economisch leed gedaan dan goed. De Hollandse handel was onderdrukt door het instellen van handelstarieven om de fabrieken in het Zuiden te beschermen. Daarnaast vonden de Amsterdammers, als het ging om het vestigen van instellingen, dat de hoofdstad teveel moest toegeven aan de steden uit het Zuiden. Toen in 1830 de opstand uitbrak, waren zij er snel bij om voor een scheiding te ageren.⁸²

Om de Amsterdamse geest te illustreren, kon het beste naar Samuël Lipmann worden gekeken. Hij werd door zijn pamfletten gezien als de voorvechter van de Amsterdamse geest. Lipmann begaf zich als advocaat veel in de beurs- en handelskringen, waardoor hij de handelsbelangen ging prioriteren. Zijn pamflet ‘De scheiding van België in derzelver gevolgen getoetst’ werd al tijdens de strijd met de Zuidelijke opstandelingen verspreid. Hij zag de scheiding als een bevrijding, waardoor de Hollandse handel weer kon bloeien. Hij schreef tegelijkertijd nog stukken voor het *Algemeen Handelsblad*, waardoor hij in contact kwam met sommige auteurs van *De Noordstar*. De Amsterdamse geest kon echter op kritiek rekenen. Thorbecke, uitgerekend degene die de uitdrukking bedacht, was kritisch over de bekrompen houding van de hoofdstedelingen. Hij zag de Amsterdammers alleen denken aan hun eigenbelang, wat, volgens Thorbecke, de hoofdstedelingen later nog problemen zou opleveren.⁸³ Toen de Amsterdamse geest over heel Noord-Nederland waaide, kwam er tevens kritiek uit angst voor een Hollandse hegemonie. Zo ageerde de *Arnhemsche Courant* zich juist tegen de scheiding, om een Hollands gedomineerd Nederland te voorkomen.⁸⁴

Voor de Belgische Opstand

De Noordstar werd opgericht als reactie op de onlusten in het Zuiden. Het blad wilde de Noord-Nederlandse eigenheid beschermen. Dit was, volgens het blad, nodig door de

⁸¹ Ibidem, 429-431.

⁸² Smits, *1830 Scheiding in de Nederlanden*, 161-165.

⁸³ A. Veenendaal, ‘De advocaat Lipman exponent van de Amsterdamse geest in 1830’, *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 83:1 (1969) 116-149, aldaar 135-139.

⁸⁴ Breunese, *Losgemaakt uit de verdrukking*, 45-46.

onnatuurlijke vereniging tussen de liberalen en katholieken.⁸⁵ Noord-Nederlanders en welwillenden in het Zuiden moesten verenigd worden. De welwillenden in het Zuiden waren, volgens het tijdschrift, te vinden in Vlaanderen onder de handelaren. Zij zagen wél het economische nut van de vereniging. De nijverheid in het Zuiden zou baat hebben bij de vrijhandel en andersom de handel bij een bloeiende nijverheid. Het blad wilde de vereniging daarom ook versterken. Zo plaatste het blad in haar tweede nummer ‘een familie-tafereel’, waarin het ‘eenzellige’ Holland en het ‘woelzieke’ België als broeders werden omschreven. ‘De een werd hoe langer hoe eenzelliger; de andere verbeterde niet; beiden hoezeer uit één bloed gesproten, (...) begonnen elkander hoe langer hoe schuinser aan te zien.’ De oplossing lag, volgens het verhaal, in beide broeders meer vrijheid te geven, zodat zij eigenschappen van elkaar zouden overnemen en dichter naar elkaar toe kwamen.⁸⁶ Het blad zag de twee gebieden als verschillend, maar wel met dezelfde oorsprong. Scheiding was nog niet aan de orde, zo bleef de poging om de banden aan te halen met de Zuidelijke broeders een belangrijk punt. Ter ere van het vijftienjarige jubileum van de Slag bij Waterloo plaatste het tijdschrift een stuk over de strijd tegen Napoleon. ‘Ons bloed vloot te gelijk bij Waterloo; gemeenschappelijke krachten hebben dáár medegewerkt, om één Vaderland te behouden.’⁸⁷ De krachten moesten wederom gebundeld worden om de woelingen in het Zuiden te overkomen.

De Noordstar was niet alleen gericht op verbroedering, maar ook op het beschermen van de Hollandse eigenheid. Deze eigenheid was verbonden aan het huis Oranje, de godsdienst en de handelsgeest. Het benoemen van de verschillen tussen beide delen werd zowel in Zuidelijke- als Noordelijke kranten gebruikelijker rond 1829, aldus historicus Marteel.⁸⁸ *De Noordstar* zag in de Noordelijke gewesten nationaliteit en volkskarakter tijdens de Franse overheersing bewaard blijven, terwijl België moest worden bevrijd door vreemde troepen.⁸⁹ De oude vrijheden en rechten van de Noord-Nederlandse natie waren daarom niet verloren gegaan. Een koning uit een ‘echt Nederlands stamhuys’ was daarom logisch, alsmede het overnemen van de bestaande instellingen uit het Noorden en ze daar vestigen. De ooit gezamenlijke volksgeest was in de Zuidelijke provincies door twee eeuwen aan vreemde overheersing vergeten, waardoor het huis van Oranje nu ook als een vreemde overheerser

⁸⁵ *De Noordstar*, 4 september 1829.

⁸⁶ *De Noordstar*, 11 september 1829.

⁸⁷ *De Noordstar*, 17 juni 1830.

⁸⁸ Marteel, *The intellectual origins of the Belgian revolution*, 254-255.

⁸⁹ *De Noordstar*, 4 september 1829; *De Noordstar*, 25 september 1829.

aanvoelde.⁹⁰ Zo was het Zuiden vergeten dat het Nederlands hun oorspronkelijke volkstaal was en Frans voor hen louter een modetaal, aldus *De Noordstar*. Het tijdschrift vond dat nationaliteit en vaderlandsliefde alleen kon ontstaan als de nationale letterkunde werd gewaardeerd. Deze letterkunde was alleen in het Nederlands en moest ‘de oude en eenvoudigheid en zedelijkheid, met de oud Hollandsche trouw, nijverheid en behoorlijken vrijheidszin weten te paren.’⁹¹ Doordat de Hollandse eigenheid wel bewaard was gebleven, was het voor *De Noordstar*-redactie logisch om die over het gehele Koninkrijk te verspreiden.

De Hollandse nijverheid was niet alleen in de nationale letterkunde van belang, langs die weg moest ook de volksgeest worden ontwikkeld.⁹² Het blad zag met lede ogen aan dat de Noordelijke handel ingeperkt werd ter bescherming van de Zuidelijke industrie. Een maand na zijn oprichting schreef het blad: ‘Wie den bloei van al den Zuidelijke Provinciën gadeslaat, en daarbij het verkwijnen van den grooten handel in het Noorden beschouwt, zal de onpartijdige uitspraak doen, dat het Zuiden bij de vereeniging gewonnen en het Noorden verloren heeft.’⁹³ De begroting zou het Zuiden bevoordelen, daarnaast zou het Noorden onevenredig veel betalen voor de traktementen aan de geestelijken in het Zuiden.⁹⁴ In zijn achtste nummer haalt het een stuk uit *Nederlandsche Gedachten* aan om gezamenlijk te vragen: ‘Moet niet de ergerlijke onevenredigheid, waarmede Holland belast is, ophouden?’⁹⁵ Dat het blad de Hollandse handelsgeest probeerde te beschermen, was niet vreemd aangezien zij daar een steunpilaar van de nationale identiteit in zagen. Tevens krenkte de Zuidelijke bevoordeling het Amsterdamse eergevoel. Doordat *De Noordstar* de Amsterdamse geest over Noord-Nederland verspreidde, leverde zij een bijdrage aan de vorming van een Noord-Nederlandse identiteit.⁹⁶

De Noordstar na 25 augustus 1830: Scheiding als enige optie

Toen berichten over de revolutie in Frankrijk Amsterdam hadden bereikt, zag het blad geen reden tot paniek. De Nederlanders waren kalmer, bedaarder en daardoor rechtvaardiger in hun oordeel dan de Fransen, dus voor een opstand was hier geen voedingsbodem. Tevens was het Rijk der Nederlanden ontstaan uit noodzaak door de Europese grootmachten en niet door expansiedrift zoals in Frankrijk.⁹⁷

⁹⁰ *De Noordstar*, 6 november 1829.

⁹¹ *De Noordstar*, 25 september 1829.

⁹² *De Noordstar*, 4 september 1829.

⁹³ *De Noordstar*, 9 oktober 1829.

⁹⁴ *De Noordstar*, 6 november 1829.

⁹⁵ *De Noordstar*, 23 oktober 1829.

⁹⁶ Van Zanten, *Schielijk, Winzucht, Zwaarhoofd en Bedaard*, 179-186.

⁹⁷ *De Noordstar*, 13 augustus 1830; *De Noordstar*, 20 augustus 1830.

Op het moment dat de rellen in Brussel begonnen, riep het tijdschrift op om de wapens te pakken voor de koning. Het blad zag wederom overheersing van Nederland door Frankrijk indien de oproerlingen niet gestopt werden. ‘Zoo de miltzieke hoop zegeviert, moeten wij óf Franschen worden, of ons door Belgen, die wij als Franschen gekend hebben, laten overheerschen.’⁹⁸ De gebeurtenissen in het Zuiden waren voor het blad reden om hun vaste publicatiedag in te ruilen voor willekeurige verschijningsdata, en zo de publicatie-frequentie te verhogen. Het tijdschrift riep ook andere bladen op om te helpen het vaderland te wapenen tegen de Franse oproermakers of Waalse ‘na-apers’. De oproerlingen waren vanaf het moment dat zij zich tegen de koning keerden buitenstaanders, waartegen gevochten moest worden. ‘Rebellenbloed is geen broederbloed.’⁹⁹

In dezelfde editie stelde *De Noordstar* de vraag wat wenselijker zou zijn, Holland en België afzonderlijk besturen door hetzelfde bestuur of dat zij helemaal afzonderlijk beheerd werden. De Noord-Nederlandse burgerij had namelijk de vereniging met België nooit gewenst. Zo gingen de handelaren gebukt onder extra belasting om het Zuiden te beschermen tegen de buitenlandse handel. *De Noordstar* riep vervolgens de handelaren op om de toegenomen volksgeest in het Noorden, en met name Amsterdam, vervolg te geven door in de opkomende verkiezingen te stemmen voor de bevordering van de handel.¹⁰⁰ De houding van het blad paste bij de eerdergenoemde Amsterdamse geest. De handel werd voorop gezet, omdat het sterk verbonden was aan de Noord-Nederlandse volksgeest.¹⁰¹

Ondanks de ferme taal zocht *De Noordstar* een middenweg door op te roepen om een scheiding zo diplomatiek mogelijk te laten verlopen. De grootmachten zouden een diplomatieke scheiding toestaan, aangezien hun wens tot innige vereniging, geen Nederlandse natie had geschapen. ‘Hollanders zijn niet Belg geworden en andersom en beide hebben zich ook niet ontwikkeld naar een karakter wat Nederlands had moeten zijn.’¹⁰² *De Noordstar* zag de poging om Holland en België te verenigen als mislukt, doordat er geen gemeenschappelijke identiteit was ontstaan. Volgens Van Sas kenmerkte de zoektocht naar pragmatie en diplomatie het ‘middle of the road liberalisme’ wat Nederland in de jaren daarna zou domineren.¹⁰³

⁹⁸ De Noordstar, 30 augustus 1830.

⁹⁹ De Noordstar, 30 augustus 1830.

¹⁰⁰ De Noordstar, 6 september 1830.

¹⁰¹ Smits, *1830 Scheiding in de Nederlanden*, 161-170.

¹⁰² De Noordstar, 1 oktober 1830.

¹⁰³ Van Sas, *Metamorfose van Nederland*, 36-37.

De oorzaak van de gewenste scheiding lag, aldus het blad, in het verschil tussen beide volkeren. Zo schreef het blad op 24 september:

‘Er heerscht zoodanig verschil van geaardheid, zeden, Godsdienst, behoeften en belangen tusschen Hollanders en Belgen, (...) dat eene eigenlijke zamensmelting van beiden tot ééne Nederlandsche Natie het denkbeeld van een ‘Dichter’, maar geenszins de verwachting van een’ schrander Staatsman kan zijn.’¹⁰⁴

Door deze verschillen, alsmede het verschil in Duits en Frans bloed, konden beide delen nooit worden bestuurd door dezelfde instellingen en wetten. Dit zou leiden tot beurtelings geklaag en onderlinge verwijten wat uiteindelijk zou eindigen in nationale haat.

De onmogelijkheid van de vereniging van twee verschillende volkeren, zoals verwoord door de auteurs van *De Noordstar*, werd zo in de jaren na de opstand (1830-1839) dominant in Noord-Nederland en België. ‘Belgen en Hollanders, die elkander achten, maar een verschil van aanleg en belangen ontwaren, te groot, dan dat zij zich ooit tot ééne Natie zouden kunnen verenigen’, zo vat de redactie van *De Noordstar* hun visie samen.¹⁰⁵ Deze verklaring was volgens Aerts het uitvloeisel van de scheiding en de daaropvolgende nationalisering van Nederland. Het gevoel dat verbinding tussen Noord en Zuid onmogelijk was, was nog helemaal niet leidend in 1830. Het collectieve Noord-Nederlandse nationale besef waar *De Noordstar* in zijn edities over spreekt, was er volgens Aerts dus nog niet. Dit zou volgens hem pas aan het einde van de negentiende eeuw opkomen, wanneer gemarginaliseerde groepen door onderwijs, dienstplicht en sociaal beleid geëmancipeerd werden.¹⁰⁶

Conclusie

De Noordstar vertegenwoordigde de hoge liberale burgerij in Amsterdam, die sterk verbonden was aan de handel, de beurs en de scheepvaart. Zij ageerden tegen de belastingheffingen die de handel schaadden en zagen in het Noorden een gezamenlijke volksgeest, verbonden met het geloof en de handel. Het blad was een medium die de ideeën van de Amsterdamse geest verspreidde. Die geest was erop gericht om de belangen van het Noorden, in het bijzonder Amsterdam, te beschermen tegen het gouvernement, dat volgens de auteurs te toegeeflijk was aan het Zuiden. Deze geest verspreidde zich over Noord-Nederland en werd zo leidend in de Noordelijke houding naar het Zuiden.

¹⁰⁴ *De Noordstar*, 24 september 1830.

¹⁰⁵ *De Noordstar*, 1 oktober 1830.

¹⁰⁶ Aerts, ‘Een andere geschiedenis’, 22-28.

Toen de onlusten in het Zuiden uitbraken, riep *De Noordstar* vrijwel direct voor een scheiding. Die scheiding moest wel diplomatiek verlopen en met oog op alle belangen. Deze houding werd kenmerkend voor het blad, zodat Van Sas het de beste uiting van het ‘*middle of the road* liberalisme’ noemde. Deze houding werd dominant in Noord-Nederland in de jaren na de afscheiding. Het tijdschrift zag het verschil in volksaard als de oorzaak voor de onlusten en de onmogelijkheid tot vereniging in één staat. Deze uitleg werd dominant toen nationalisering optrad aan het einde van de negentiende eeuw. Zo droeg *De Noordstar* bij aan het verspreiden van de Amsterdamse geest, een Nederlands liberalisme en het dominante idee over de scheiding van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden.

Conclusie

Allereerst was de pers, als spreekbuis van de katholieken en liberalen in het Zuiden, een belangrijke factor in het opbreken van het Koninkrijk. Zij droegen bij aan de verspreiding van het ongenoegen uit het Zuiden, tevens ontstond er een dynamiek tussen hen en de Noordelijke pers. De opkomst van de Noordelijke pers was een tegenreactie op het unionisme. De pers wilde tegelijkertijd Noord-Nederland politiek bewust maken. Sindsdien kwam er ook een kritisch tegengeluid op de regering in het Noorden. Nadat de rellen uitbraken verstomde de kritiek, aangezien kritiek een aanval op het vaderland zou betekenen.

De verandering van proto-nationale identiteit naar moderne nationale identiteit speelde tegelijkertijd een rol. Noord-Nederland vormde vanaf de patriottentijd een communicatiegemeenschap en vanuit daar groeide het gemeenschappelijke nationale besef. Onder Franse bezetting werd deze sterk gevormd door het verheerlijken van het verleden, waarbij Holland veelvuldig centraal stond. Na 1815 sneeuwde dit onder door het verleggen van de focus op eenwording tussen Noord en Zuid. Beleid was gestuwd op eenwording, maar cultureel gezien wel gebaseerd op het Noorden en protestantisme. Het Zuiden kon zich hier niet mee vereenzelvigen en opteerde voor een scheiding. Na de afscheiding had Noord-Nederland dus weer een nieuw nationaal verhaal nodig zonder België.

Nederlandsche Gedachten onder Groen van Prinsterer was een conservatief, antirevolutionair blad. Het werd opgericht om Noord-Nederland politiek bewuster te maken. Groen wilde de Nederlandse nationaliteit beschermen mede uit angst voor de Franse geest. In het blad stipte hij de verschillen tussen Noord en Zuid aan en zocht medestanders voor het behoud van het Koninkrijk onder de welwillende in het Zuiden. Toen de opstand uitbrak, opteerde *Nederlandsche Gedachten* voor een scheiding met het Zuiden. Noord-Nederland kon het beste beschermd worden tegen de Franse geest door de scheiding en het teruggaan naar de echte Nederlandse beginsels.

Tijdschrift *De Noordstar* werd de spreekbuis van de Amsterdamse hoge liberale burgerij. Zij zagen het Noorden en vooral Amsterdam economisch achtergesteld worden door het beleid van de regering. Zo waren zij tevens verspreider van de Amsterdamse geest, die bijna direct ageerde voor een scheiding. Amsterdam en het Noorden zou door terug te gaan naar de oude Nederlandse idealen wederom welvarend en belangrijk worden. Toen de opstand uitbrak, riep het blad op om de wapens op te nemen. Nederland en België moesten afgescheiden worden, maar wel op een diplomatieke manier. Kenmerkend voor het liberale

blad van de middenweg. Het verschil in volkeren werd ook hier als de voornaamste oorzaak van de scheiding gezien.

Het antwoord op mijn onderzoeksvraag: Hoe droeg de Noord-Nederlandse pers in het bijzonder de tijdschriften *De Noordstar* en *Nederlandsche Gedachten* bij aan het creëren van een Klein-Nederlands natiegevoel ten tijde van de Belgische Opstand?

De Noordstar en *Nederlandsche Gedachten* droegen sterk bij aan het Noord-Nederlands nationalisme en de vorming ervan. Zij deden dit door terug te grijpen op een gemeenschappelijk Noord-Nederlands verleden, bijna volledig gebaseerd op het gewest Holland ten tijde van de opstand. De bladen omschreven de Nederlandse idealen, waarbij deze wederom voor Nederlandse glorie konden zorgen. Deze idealen waren protestants, geankerd in de handel en eeuwig verbonden aan het huis Oranje. Beide bladen verheerlijkten daarom ook de Oranjes, waarbij de regering kritisch werd aangepakt, maar louter lof was voor de koning. *De Noordstar* droeg in het bijzonder bij aan de verspreiding van de Amsterdamse liberale geest, die in de jaren na de afscheiding in het gehele Noorden de boventoon zou voeren.

Hrochs model was lastig toepasbaar voor de Nederlanden aangezien Nederland een oude natiestaat was en de fases meerdere keren toepasbaar bleken. Bovendien vonden de fases tijdens de Franse bezetting en na de Belgische afscheiding tegelijk plaats. Beide bladen, passend in de tweede fase, droegen bij aan het verspreiden en vormen van het nationale verhaal door de Nederlandse identiteit te benoemen en deze te plaatsen in de Gouden Eeuw. Het defensieve nationalisme uit beide tijdschriften, waarbij de Nederlandse identiteit beschermd moest worden tegen buitenlandse invloeden, paste bij het opgekomen felle nationalisme ontstaan tijdens de Franse overheersing aan het begin van de negentiende eeuw.

Om de bladen te plaatsen in de Groot-Nederlandse of Klein-Nederlandse gedachte is lastig. Vanaf de oprichting ageerden beide bladen zodanig op de bescherming en vermeerdering van de Nederlandse eigenheid, dat het nagenoeg onmogelijk was voor Zuiderlingen om verbinding te vinden in hun nummers. De kritiek op de katholieke, liberale unie was groter dan het herinneren aan een gemeenschappelijke stam in beide bladen. Na het uitbreken van de opstand gingen beide bladen bijna meteen over op het uitvergroten van de verschillen tussen Noord-Nederland en België, alsmede de kansen voor een louter protestantse natie onder Oranje aan te stippen. De constructivistische visie op nationalisme van Aerts kwam in het licht van beide bladen niet geheel overeen. Nationalisme ontstond niet

louter door de scheiding, daarvoor waren beide bladen al vanaf hun oprichting te veel bezig met de bescherming van de Nederlandse identiteit. Marteels bevindingen over een Belgisch nationaal besef voor 1830, lijkt uit de beide tijdschriften ook voor Noord-Nederland te kloppen. Wel klopt Aerts' visie dat die identiteit voornamelijk gestaafd was op Holland en daarmee dus regionaal van aard.

Om te kijken wanneer en hoe de Noord-Nederlandse identiteit in de andere gewesten ontstond, is verder onderzoek nodig. Hoe kon het dat de Hollandse identiteit samen ging vallen met de gehele Noordelijke Nederlanden, terwijl deze zo verschilde met de cultuur in andere gewesten?

Literatuurlijst

Primaire Bronnen

De Noordstar (4 september 1829- 29 december 1831) geraadpleegd via de KB Den Haag, beschikbaar via Google Books verdeeld in twee volumes.

Vervloet, G. ed., *Nederlandsche Gedachten. Eerste Deel.* (Den Haag 1830).

Vervloet, G. ed., *Nederlandsche Gedachten. Tweede Deel.* (Den Haag 1831).

Secundaire Literatuur

Aerts, R., 'Het tijdschrift als culturele factor en als historische bron', *Groniek. Gronings Historisch Tijdschrift* 30:4 (1996) 170-183.

Aerts, R., 'Een andere geschiedenis: Een andere beschouwing over de scheiding van 1830' in: Petrus Rietbergen en Tom Verschaffel eds., *De erfenis van 1830* (Leuven; Voorburg 2006), 15-34.

Breunese, C., *Losgemaakt uit de verdrukking: Opiniejournalistiek rond de scheiding van Noord en Zuid 1828-1832* (Apeldoorn; Antwerpen 2014).

Jensen, L., 'Verzetsliteratuur en nationale identiteit, 1806-1813' in: Nele Bemong, Mary Kemperink, Marita Mathijssen en Tom Sintobin eds., *Naties in een spanningsveld Tegenstrijdige bewegingen in de identiteitsvorming in negentiende-eeuws Vlaanderen en Nederland* (Hilversum 2010) 117-134.

Marteel, S., 'Van 'oude constitutie' tot liberale grondwet. Het Belgisch politieke natiebeseft tussen 1815 en 1830' in: Petrus Rietbergen en Tom Verschaffel eds., *De erfenis van 1830* (Leuven; Voorburg 2006), 35-52.

Marteel, S., *The intellectual origins of the Belgian revolution: Political thought and disunity in the Kingdom of the Netherlands, 1815-1830* (Cham 2018).

Mathijssen, M., 'De paradox van het internationale nationalisme in Nederland 1830-1840' in: Nele Bemong, Mary Kemperink, Marita Mathijssen en Tom Sintobin eds., *Naties in een spanningsveld Tegenstrijdige bewegingen in de identiteitsvorming in negentiende-eeuws Vlaanderen en Nederland* (Hilversum 2010) 49-64.

Mulder, H., *Groen van Prinsterer: staatsman en profeet* (Franeker 1973).

Rietbergen, P., Verschaffel, T., *Broedertwist: België en Nederland en de erfenis van 1830* ('s-Hertogenbosch 2005).

Sas, N.C.F. van, *De metamorfose van Nederland. Van oude orde naar moderniteit 1750-1900* (Amsterdam 2005).

Smits, A., *1830 Scheuring in de Nederlanden Deel III: Hoofdrolspelers, medespelers en bespelers van de publieke opinie in de Nederlanden* (Kortrijk; Geule 1999).

Veenendaal, A., 'De advocaat Lipman exponent van de Amsterdamse geest in 1830', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 83:1 (1969) 116-149.

Vella, S., 'Newspapers' in: Miriam Dobson en Benjamin Ziemann eds., *Reading Primary Sources: The Interpretation of Texts from Nineteenth and Twentieth Century History* (Londen; New York 2009) 217-237.

Wils, L., 'De Nederlandse natievorming en de verhouding tot België', *BMGN: Low Countries Historical Review* 121:1 (2006) 61-67.

Wils, L., '1830: van de Belgische protonatie naar de natiestaat (deel 1)', *WT. Tijdschrift over de geschiedenis van de Vlaamse beweging* 66:3 (2007) 199-227.

Wils, L., '1830: van de Belgische protonatie naar de natiestaat (deel 2)', *WT. Tijdschrift over de geschiedenis van de Vlaamse beweging* 66:4 (2007) 303-321.

Witte, E., '1830 in België: een proletarische opstand? Het antwoord van de historici', *Brood & Rozen* 15:4 (2010) 61-75.

Witte, E., 'Natievorming onder Willem I. Een blik op de historiografie', *WT. Tijdschrift over de geschiedenis van de Vlaamse beweging* 69:2 (2010) 147-171.

Witte, E., 'Het Zuiden én het Noorden losgemaakt uit de verdrukking van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden', *WT. Tijdschrift over de geschiedenis van de Vlaamse beweging* 74:2 (2015) 112-123.

Zanten, J. van, *Schielijk, Winzucht, Zwaarhoofd en Bedaard Politieke discussie en oppositievorming 1813-1840* (Amsterdam 2004).

